

***Hronica românilor - recuperarea unui destin:
manuscrite și editori în secolele XIX-XX***

ANA MARIA ROMAN NEGOI
Universitatea „1 Decembrie 1918” Alba Iulia

Secolul al XIX-lea, secolul afirmării națiunilor, a cunoscut în spațiul românesc, dincolo de fluctuațiile politice, transformările sociale sau economice și o reactualizare a interesului pentru viața și activitatea *Școlii Ardeleni*, pe coordonatele unui apel la memorie. Reprezentanți ai elitei românești, intelectuali prin formație și revoluționari prin acțiune, și-au focalizat atenția asupra marilor figuri ale secolului al XVIII-lea, Samuil Micu, Gheorghe Șincai, Petru Maior, Ioan Budai-Deleanu, care au constituit, prin scrierile lor, un suport al obiectivelor naționale ale timpului. Dimensiunile și semnificațiile operelor reprezentative ale corifeilor au făcut obiectul unor preocupări constante, individuale sau colective, concentrate în mod special în direcția a editării textelor,¹ subordonate constructivismului identitar românesc.

Începutul secolului al XIX-lea aducea pentru Țările Române, odată cu diversificarea traseelor universitare pentru formarea elitelor și o înmulțire și o fluidizare a canalelor de comunicare pe segmentele elite-societate, favorizate de dezvoltarea presei. Secolul al XVIII-lea operase deja ponderea domeniilor de interes aducând în prim plan istoria, literatura, filosofia, gramatica, în detrimentul scrierilor teologice. Începând cu ultimul deceniu al secolului al XVIII-lea, cartea devenise instrumentul principal de educație și cultură, marii furnizori de carte pentru spațiul românesc Buda, Viena, Blaj, Sibiu, Brașov, Iași, București propunând un segment editorial diversificat și

¹ A. Zub, *Problema editării izvoarelor în istoriografia română din epoca modernă*, în *Carpica*, IV, 1971, p. 375-412.

cu un impact ridicat: calendare, manuale, reviste, almanahuri, lucrări de popularizare a cunoștințelor, literatură. Tipăriurile modelează constant conștiințe și mentalități reclamând totodată o funcție socială și națională tot mai precis conturată.² Secolul al XIX-lea deschidea o etapă nouă, nu doar sub aspectul varietății și circulației cărții, ci mai ales, al funcției care i se imprimă și care o transformă în instrumentul cel mai eficient în omogenizarea și unificarea comunității naționale.

Perioada prepașoptistă a reprezentat în Transilvania și un timp al deshumării și inventarierii biografilor corifeilor Școlii Ardelene, dintre care, figura lui Gheorghe Șincai se detașează prin dimensiunile și importanța operei sale, *Hronica românilor*.³ În acest context, înțelegerea dimensiunilor, importanței și - mai ales - a impactului unei lucrări este relaționată în mod direct eforturilor de editare a acesteia. Spre deosebire de colegii săi, Micu sau Maior, Gheorghe Șincai nu a reușit în timpul vieții să finalizeze, prin publicare, lucrarea căreia îi consacrase întreaga existență, *Hronica românilor*. Avem de-a face cu o construcție istorică de dimensiuni considerabile și cu un destin aparte, care se poate urmări din secolul al XVIII-lea și până în secolul XX, când iese la lumină prima ediție științifică completă, după manuscrisul original autograf.

Redactarea *Hronicii* de către Șincai, așa cum o cunoaștem azi, începea la Buda în ultima etapă a șederii sale în capitala Ungariei, sub presiunea unui factor deosebit de puternic, ale cărui consecințe sunt vizibile în modul de redactare, și anume timpul. Căutările perioadei 1803-1805, care transpar din corespondența sa,⁴ nu s-au putut concretiza într-o formă tipărită. Un clasament al factorilor care au amânat procesul editării, înregistrează două repere: aspectul financiar, care nu trebuie neglijat, având în vedere

² N. Bocșan, *Contribuții la istoria iluminismului românesc*, Timișoara, Editura Facla, 1986, p. 169.

³ G. Ploșteanu, *Receptarea personalității și a operei lui Gheorghe Șincai (până la 1918)*, în *Libraria. Studii și cercetări de bibliologie*, nr. III, 2004, p. 167-198.

⁴ I. Radu, *Doi luceferi rătăcitori. Gheorghe Șincai și Samoil Micu Clain*, București, Cultura Națională, 1924, p. 58-79.

dimensiunile lucrării și prioritățile editoriale ale Tipografiei Universității, orientate mai mult către lucrările practice, cu susținere financiară de stat și perfecționismul autorului, care, de această dată, a acționat în sens negativ, împiedicând materializarea efortului recuperator pe care Șincai îl realizase pentru istoriografia românească a acelor timpuri.

Din 1806 problema tipăririi operei istorice devine pentru el o preocupare constantă⁵ așa cum reflectă corespondența cu prietenul și susținătorul său, Ioan Corneli, iar primii pași în această direcție se fac prin *Calendarele de la Buda*. La secțiunea de istorie a publicat Șincai în anul 1808 primele fragmente din *Hronica* sa, prin adaptarea textului și renunțarea la unele izvoare. Din întreaga lucrare, în *Calendarele de la Buda* se vor tipări numai două fragmente care însumează 80 de pagini, primul, care cuprinde perioada anilor 86-169, iar al doilea,⁶ acoperind perioada anilor 174-274, sub titlul care avea să rămână și pentru manuscrisul definitiv: *Hronica românilor și a mai multor neamuri, încât au fost iale așa de amestecate cu românii, cât lucrurile, întâmplările și faptele unora fără de ale altora nu se pot scrie pre înțeles, din mai multe mii de autori, în*

⁵ M. Tomuș, *Gheorghe Șincai*, București, Editura pentru Literatură, 1965, p. 179.

⁶ În problema tipăririi fragmentare a *Hronicii* în *Calendarele de la Buda*, punctele de vedere istoriografice cele mai cunoscute merg pe două direcții: tipărirea în anii 1808 și 1809; a se vedea în acest sens M. Tomuș, *op. cit.*, p. 244, G. Șincai, *Hronica românilor*, ediție îngrijită și studiu asupra limbii de F. Fugariu, prefață și note de M. Neagoe, București, Editura pentru literatură, 1967, p. VII. A doua direcție dezvoltă ideea tipăririi celor două fragmente într-un singur an, 1808; a se vedea în acest sens G. Potra, V. Curticăpeanu, *Istoricul tipăririi și difuzării Cronicii lui Gheorghe Șincai*, în *Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie Cluj-Napoca*, nr. XVI, 1973, p. 80. Argumentul în acest caz îl reprezintă un exemplar al *Calendarului pe anul 1808* aflat în colecția privată G. Potra. Ulterior, și Florea Fugariu, punctând traseul editorial al *Hronicii* se referă la Ediția Buda, 1808; a se vedea în acest sens lucrarea *Școala Ardeleană*, vol. 2, ediție critică, note, bibliografie și glosar de F. Fugariu, introducere D. Ghișe, P. Teodor, București, Editura Minerva, 1983, p. 7.

cursul de 34 de ani culeasă și după anii de la nașterea domnului nostru Isus Hristos alcătuită de Gheorghe Șincai din Șinca, doctorul filozofiei și al teologiei, fostul director al școalelor naționale în toată Țara Ardealului și diortositoriul cărților în crăiasca tipografie a Universității ungurești din Peșta. În Buda, 1808. Cu cheltuiala mai sus numitei Tipografii.

Hronica românilor a constituit o lucrare cu un destin aparte, o operă de creație evolutivă, pe mai multe trepte de construcție, definite progresiv atât sub aspectul conținutului, cât și al formei de prezentare, de la *Notata ex variis authoribus per G. Gabrielem Sinkay la Rerum Spectantium ad universam gentem seu Valachi cum summaria collectio ex diversis authoribus facta a Georgio Sinkai de eadem secundum ordinem chronologicum* și, în cele din urmă, la *Hronica românilor*, disponibilă și ea în două versiuni, românească, ce merge până la anul 1739 și latină, o traducere sintetizată, care merge până la anul 1183 și realizată pentru facilitarea accesului lucrării în cercurile științifice ale vremii. Dimensiunile lucrării, care au impus costuri ridicate de editare au complicat, dincolo de cenzura vremii, destinul acestei cărți, întârziind lumina tiparului. Existența copiilor după manuscrisul original, răspândite în spațiul românesc a determinat de-a lungul secolului al XIX-lea mai multe ediții parțiale, care nu au dezvăluit lucrarea originală a lui Șincai, perpetuând erori, amplificate uneori de intervenția editorilor în text. O ordonare a ceea ce numim traseul editorial al *Hronicii* o datorăm lui Iosif Pervain,⁷ G. Potra și V. Curticăpeanu⁸ care, prin contribuțiile lor, au construit un parcurs coerent al lucrării.

Ne propunem să începem refacerea traseului editorial al lucrării lui Gheorghe Șincai cu clarificarea manuscriselor existente ale *Hronicii*, originale și copii, care s-au răspândit în spațiul românesc. În anul 1812,

⁷ I. Pervain, *Studii de literatură română*, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1971, p. 86-112.

⁸ G. Potra, V. Curticăpeanu, *op. cit.*.

Șincai dăruise episcopului Samuil Vulcan, în manuscris, o versiune românească a *Hronicii*,⁹ care va sta la baza copiilor ulterioare. La 1813 Șincai depusese spre cenzură, comisiei de la Cluj, versiunea latinească a lucrării, în vreme ce varianta românească autografă o lăsase direct guvernului ardelean.¹⁰ Acestea, împreună cu raportul comisiei de cenzură, vor fi descoperite în anul 1880 de către Nicolae Densușianu, în Biblioteca Muzeului Ardelean din Cluj,¹¹ iar azi acest manuscris poate fi regăsit la Biblioteca Centrală Universitară din Cluj-Napoca, la secția colecții speciale, sub cota 592. Toate edițiile disponibile, până la cea din anul 1967, au la bază copii făcute la Oradea. Prima copie a fost făcută mai întâi pentru episcopul Samuil Vulcan. Primele două volume sunt transcrise de o mână străină, dar ultimul a fost copiat de însuși Șincai. Acesta este manuscrisul rămas în fondurile Bibliotecii Episcopiei Greco-Catolice din Oradea, regăsit azi în fondurile Bibliotecii Academiei, Filiala Cluj-Napoca. De pe această copie a încercat Alexandru Gavra să dea o ediție la Buda în anul 1844.¹²

Poziția istoriografiei românești în legătură cu alte două copii ale *Hronicii* este aceea că ar fi fost executate în perioada 1821-1822 și pe la 1824, de către preotul Petru Mărcuțiu, din satul Roit, comitatul Biharii, din însărcinarea lui Petru Maior, dar acest lucru nu a fost argumentat prin invocarea de izvoare concrete.¹³ Traseul primului exemplar al copiei lui Mărcuțiu este Viena, de unde este achiziționată de Gherman Vida în anul 1833, și apoi Iași, unde intră în posesia Bibliotecii Universității.¹⁴ A doua

⁹ I. Pervain, *op.cit.*, p. 87.

¹⁰ M. Tomuș, *op. cit.*, p. 192.

¹¹ *Raportul lui Nicolae Densușianu asupra cercetărilor făcute în bibliotecile și arhivele din Ungaria și Transilvania, iunie-decembrie 1879*, în *Analele Academiei Române*, Seria II, tom 2, 1880, p. 53-62.

¹² M. Tomuș, *op. cit.*, p. 196.

¹³ A. Papiu Ilarian, *op. cit.*, p. 58; T. Rus, *Unele documente privind Cronica lui Gheorghe Șincai*, în *Revista Arhivelor*, anul IX, nr. 2, 1966, p. 298; I. Pervain, *op. cit.*, p. 87; G. Ploeșteanu, *op. cit.*, p. 177.

¹⁴ I. Pervain, *op. cit.*, p. 87.

copie Mărcuțiu este fragmentată, primul volum ajungând în mâinile lui Constantin Diaconovici Loga, care îl vinde Bibliotecii din București, celelalte două volume, Mărcuțiu însuși încredințându-le lui Alexandru Gavra, în anul 1842, pentru editare.¹⁵ Părți dintr-o altă copie foarte îngrijită a operei al cărei executant nu a fost identificat, au fost găsite între hârtiile boierului muntean Nicolae Glogoveanu, care a avut legături cu Tudor Vladimirescu.¹⁶ Discutăm așadar, la ora actuală, de un original înaintat Guberniului Transilvaniei și recuperat în 1880 și, conform pozițiilor istoriografice românești în chestiune amintite, de o copie în care ultimul volum este transcris chiar de Șincai, rămasă în fondurile Episcopiei Oradea și de alte două copii identificate, realizate de Petru Mărcuțiu, prima ajungând la Gherman Vida și a doua la Alexandru Gavra.

În legătură cu Gheorghe Șincai, direcțiile de investigație inaugurate în secolul al XIX-lea au vizat în primul rând problema editării *Hronicii*, ca operă fundamentală a românilor, preocupările, raportările și aprecierile istoricilor veacului fiind relaționate direct acestui aspect. Personalități ca Mihail Kogălniceanu, August Treboniu Laurian sau Alexandru Papiu Ilarian și-au legat numele de acest efort restaurator, subsumat idealurilor naționale promovate în cele trei țări române. Indirect, erau surprinse astfel și dimensiunile biografice ale istoricului român, poziția și rolul jucat în epoca sa. Influența acestei lucrări de-a lungul secolului al XIX-lea poate fi urmărită prin raportarea la indicatori de tipul aprecieri generale ale unor personalități ale epocii, reproduceri de text, invocări,¹⁷ care cristalizează imaginea unei lucrări-instrument cu dublu sens, de informare și formare, care a permis realizarea pasului spre sinteză în istoriografia românească.

¹⁵ T. Rus, *Unele documente privind Cronica lui Gheorghe Șincai*, în *Revista Arhivelor*, anul IX, nr. 2, 1966, p. 298; I. Pervain, *op. cit.*, p. 97-98.

¹⁶ G. Ploșteanu, *op. cit.*, p. 177; A. Veress, *Note și scrisori șincaiane*, în *Academia Română. Memoriile Secțiunii Literare*, Seria III, tom III, București, 1927, p. 486 (Alexandru Gavra a deținut 2 copii ale *Hronicii* lui Șincai)

¹⁷ G. Ploșteanu, *op. cit.*, p. 167-197.

La începutul secolului al XIX-lea au existat în Principatele Române preocupări pentru tipărirea operei lui Șincai. Avem de-a face cu inițiative particulare rămase de cele mai multe ori la stadiul de intenție și care se desprind din corespondența epocii, fie a lui Gheorghe Șincai, fie a episcopului de la Oradea, Samuil Vulcan. O înregistrare a acestor inițiative începe cu negustorul Dumitru Meciș din Beiuș, așa cum rezultă din corespondența Șincai-Corneli din anul 1807, care era dispus să avanseze inițial suma de 300 de florini pentru tipărirea unui extras în limba română din lucrare,¹⁸ inițiativă care nu se concretizează. Urmează, potrivit scrisorii lui Șincai către episcopul Samuil Vulcan din 3 iulie 1808, cea de-a doua inițiativă, a boierului Ștefan Marcella din Moldova, care promisese toate cheltuielile pentru tipărire, dar și de această dată este vorba doar de o simplă declarație de intenție, nefinalizată.¹⁹

Cea de-a treia inițiativă neconcretizată este asociată lui Damaschin Bojincă, avocat în capitala Ungariei, care și-a manifestat dorința achiziționării copiei manuscrisului lui Șincai pus în vânzare la Viena, în scopul publicării lui. La 23 februarie 1833 îi scria episcopului Samuil Vulcan întrebându-l dacă are în mâini originalul latin, deoarece știa de la Șincai, că „*atunci când a fost confiscat un exemplar de către cenzura guberniului crăiesc și care se află și azi sub cenzură, el (Șincai) a depus un exemplar la ilustrul episcop Vulcan.*”²⁰

Tipărirea integrală a manuscrisului ediției românești a *Hronicii* lui Gheorghe Șincai a constituit în prima jumătate a secolului al XIX-lea, mai ales o problemă de ordin financiar, un element foarte important la acea vreme, cu puțini cititori români și interes scăzut pentru o astfel de operă istorică în 3 volume, nu tocmai ușor de citit.²¹ În toate demersurile particulare entuziaste din prima jumătate a secolului al XIX-lea, acest factor

¹⁸ I. Radu, *op. cit.*, p. 73; M. Tomuș, *op. cit.*, p. 181.

¹⁹ N. Densușianu, *op. cit.*, p. 109; M. Tomuș, *op. cit.*, p. 186; G. Ploșteanu, *op. cit.*, p. 177.

²⁰ N. Bocșan, *op. cit.*, p. 283.

²¹ A. Veress, *op. cit.*, p. 486.

a condiționat, a întârziat și a dat naștere la numeroase dispute, reflectate în presa vremii.

Prima jumătate a secolului al XIX-lea a înregistrat numai eforturi particulare de editare a operei lui Șincai, condiționate de aspectele financiare și concretizate în ediții incomplete, de care se leagă numele lui Gherman Vida, în 1843 și Alexandru Gavra în anul 1844.²² Chiar dacă parțiale, edițiile au fost apreciate prin prisma strădaniilor de a scoate la lumină o lucrare fundamentală pentru istoria românilor, constituind totodată un impuls la adresa unei generații întregi care își va amplifica eforturile în direcția editării lucrării reprezentative a lui Gheorghe Șincai.

În a doua jumătate a secolului al XIX-lea, viața, activitatea și opera lui Gheorghe Șincai au continuat să se bucure de interes.²³ Publicarea, chiar dacă parțială, și răspândirea *Hronicii* lui Șincai, identificarea, spre finalul secolului, prin eforturile lui Nicolae Densușianu, a manuscriselor Șincai, au stimulat exegeza operei făcând posibilă și dimensionarea reală a valorii acesteia în epocă. Este perioada în care personalitatea lui Șincai se istoricizează, devenind o parte componentă a memoriei istorico-culturale a românilor. Asistăm la o reactualizare a fondului de așteptare din partea elitei politice și culturale românești, care dorea publicarea integrală a lucrării, așa cum rezultă din corespondența epocii la nivelul acestui segment sau din luarea unor poziții publice, generate de anumite contexte politice sau culturale. Înscriindu-se în acest fond de așteptare, Timotei Cipariu afirma: „*cine nu așteaptă cu sete ca opurile nemuritoare ale lui Samuil Micu și Georgiu Șincai, oarecând deplin să iasă la lumină?*”²⁴

Traseul ediției de la Iași (1853) a *Hronicii* lui Șincai are ca punct de plecare anul 1852, când, prin opisul domnesc din 4 iunie, este numită comisia responsabilă de editarea lucrării, formată din: logofătul Nicolae Șuțu, vornicul Alecu Donici, aga Anastasie Panu, colonelul Mihail Kogălniceanu,

²² G. Potra, V. Curticăpeanu, *op. cit.*, p. 83-91; M. Popa, *Noi date privind activitatea lui Alexandru Gavra*, în *Ziridava*, nr. XII, 1980, p. 589-593.

²³ G. Ploșteanu, *op. cit.*, p. 167-197.

²⁴ *Ibidem*, p. 182.

căroră li se va adăuga ulterior August Treboniu Laurian.²⁵ Recomandările domnitorului față de tratarea textului lucrării sunt clar menționate: păstrarea nealterată a textului și tipărirea în cel mai înmulțit număr cu putință, „*spre a se putea răspândi în mâinile tuturor și mai ales ale junimei, pentru care istoria țării este cea mai neapărată.*”²⁶ Prima ediție integrală a **Hronicii** lui Gheorghe Șincai, după manuscrisul copie Mărcuțiu, păstrat la ora actuală la Biblioteca Centrală Universitară din Iași, apărea în două etape, primele două volume în anul 1853, iar cel de-al treilea în anul 1854, într-un tiraj de 1.000 de exemplare, astfel: volumul 1 = XVI + 398 pagini, volumul 2 = 332 pagini, volumul 3 = 296 pagini.²⁷ La 4 iunie 1853, printr-un raport înaintat domnitorului Grigore Alexandru Ghica, comisia, referindu-se la primele două volume apărute, menționa că „*s-au tipărit una mie esemplare, cu prețul de 6 galbeni coala, o ediție care este reproducțiunea credincioasă a scrierei lui Șincai.*”²⁸ Cu toate acestea este o ediție în care sunt prezente o serie de greșeli, în special greșeli de lectură a textului: moldovenizarea lexicului, ortografie, punctuație defectuoase.²⁹

Cea de-a doua jumătate a secolului al XIX-lea a adus și sistematizarea investigațiilor sub patronajul Societății Academice (1867) din care se va dezvolta ulterior Academia Română (1879).³⁰ Editarea izvoarelor istorice devine o prioritate culturală dezvoltată în reviste de specialitate, **Revista română** (1852, Alexandru Odobescu), **Archiva romana** (1860, P. Teulescu), **Arhiva istorică a României** (1865-1867, B. P. Hasdeu), **Revista pentru istorie, arheologie și filologie** (1882, Gr. Tocilescu), studii, lucrări de specialitate sau misiuni științifice. Ediția de la București a **Hronicii**

²⁵ G. Potra, V. Curticăpeanu, *op. cit.*, p. 94.

²⁶ I. Popescu Teiușan, V. Netea, **August Treboniu Laurian (1810-1881)**, București, Editura Didactică și Pedagogică, 1970, p. 143.

²⁷ G. Potra, V. Curticăpeanu, *op. cit.*, p. 96.

²⁸ T. Rus, **Preocupări pentru tipărirea operei lui Gheorghe Șincai în secolul al XIX-lea**, în **Marisia**, nr. 10, 1980, p. 709.

²⁹ F. Fugariu, *op. cit.*, p. CCXX.

³⁰ A. Zub, *op. cit.*, p. 392-395.

lui Șincai a fost precedată de noi încercări de reeditare după manuscrisele originale, în deceniul șapte al secolului al XIX-lea. Astfel, problema tipăririi operelor corifeilor *Școlii Ardelene*, prin implicarea directă a statului, a fost reluată în timpul domniei lui Alexandru Ioan Cuza. Din însărcinarea acestuia s-a început în anul 1865 corespondența cu Episcopia Unită din Oradea și a fost axată pe informarea Ministerului Cultelor și Instrucțiunii cu privire la cheltuielile de editare a manuscriselor originale ale *Hronicii*.³¹ Demersul inițiat la nivel instituțional nu se concretizează însă, detronarea domnitorului Moldovei și instaurarea dualismului austro-ungar constituind factorii care au condiționat reeditarea.

În anul 1886, prin implicarea Ministerului Cultelor și Instrucțiunii Publice, s-a tipărit o nouă ediție a operei istorice a lui Gheorghe Șincai, cu litere latine, sub îngrijirea lui Grigore Tocilescu. Ediția de la București apare la Tipografia Academiei Române cu titlul *Edițiunea a doua tipărită de Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice*, în format mai mic decât al ediției din 1853, ceea ce a determinat o nouă paginație: volumul 1 cuprinde anii 86-1439 (XXXVI + 633 pagini), volumul 2 cuprinde anii 1440-1614 (524 pagini) și volumul 3 care cuprinde anii 1614-1739 (574 pagini).³² Lucrarea este, de fapt, o ediție după cea din anul 1853 și include o poezie de trei strofe a lui George Sion, studiul lui Alexandru Papiu Ilarian, *Viața și operele lui Georgiu Șincai* (p. XI-XXVIII) și *Lista autorilor citați în Cronica lui Șincai* (p. XXIX-XXXVI), întocmită de același autor și prezentă și în monografia sa din anul 1869.³³ Prefața ediției menționa: „*Edițiunea s-a făcut după m-scriptul Bibliotecii din Iași, care a servit și edițiunii noi din 1853, căutându-se a se reproduce textul cu toată esactitatea posibilă, cu ortografia, chiar și cu erorile și omisiunile copiei. O singură modificare ne-am permis: aceia de a trece, spre mai multă înlesnire, notele în josul fiecărei pagini, în loc de a le grămădi în corpul textului, după*

³¹ I. Radu, *op. cit.*, p. 28-33; T. Rus, *op. cit.*, p. 711.

³² G. Potra, V. Curticăpeanu, *op. cit.*, p. 96.

³³ *Ibidem*.

fiecare an, precum este în m-scriptul și edițiunea ieșeană.”³⁴ Nici ediția de la Iași, nici cea de la București nu au reprodus însă **Hronica** lui Șincai după manuscrisele originale, ci, așa cum arăta Alexandru Papiu Ilarian, „numai o prescurtare din culegerea sa cea mare din *Analele românilor, din scrisorile sale cele mari, așezate după ani.*”³⁵ Bogăția informației, ideile, sugestiile autorului au făcut din **Hronică** o lucrare care a pătruns masiv în istoriografia și cultura românească a secolului al XIX-lea, ca un instrument de lucru esențial atât pentru reprezentanții direcției romantice, ce se prelungește în epocă, cât și pentru cei ai istoriografiei critice: I. H. Rădulescu, A. P. Ilarian, V. Maniu, A. T. Laurian, D. Onciu, A. D. Xenopol sau N. Iorga.³⁶

Cea mai recentă ediție de care dispunem la ora actuală este ediția începută în anul 1967, îngrijită și cu un studiu consistent asupra limbii de Florea Fugariu, prefața și notele aparținând lui Manole Neagoe. Este vorba de 3 volume care concentrează informația istorică astfel: volumul 1 (anii 86-1439, 604 pagini plus ilustrații, prefața = p. V-CVII, studiul lingvistic = p. CIX-CCXV, și nota asupra ediției = p. CCXVII- CCXXXIX), volumul 2 (anii 1440-1612, 436 pagini, plus Scara ce arată numele și lucrurile ce se află în **Hronica românilor**, de la anul 1440 până la anul 1613, p. 437-452, plus ilustrații) și volumul 3 (anii 1614-1739, 380 pagini, plus ilustrații).

Este prima ediție științifică, întocmită după manuscrisul original, cel înaintat cenzurii și descoperit în anul 1880 de Nicolae Densușianu în Biblioteca Muzeului Ardelean, și indicat ca fiind la Biblioteca Academiei Române, filiala Cluj-Napoca (manuscrisul cu numărul 592).³⁷ Aceeași indicație este reluată și în lucrarea **Școala Ardeleană**, care reunește texte reprezentative ale corifeilor.³⁸ Trebuie menționat faptul că aceste indicații ale editorilor în ceea ce privește localizarea manuscrisului original sunt greșite. Investigații recente au arătat că sub cota 592 apare manuscrisul original

³⁴ F. Fugariu, *op. cit.*, p. CCXX.

³⁵ I. Popescu Teiușan, V. Netea, *op. cit.*, p. 147.

³⁶ G. Ploșteanu, *op. cit.*, p. 189-190.

³⁷ G. Potra, V. Curticăpeanu, *op. cit.*, p. 82; F. Fugariu, *op. cit.*, p. CCXVIII.

³⁸ **Școala Ardeleană**, *op. cit.*, p. 7.

autograf, localizat însă la Biblioteca Centrală Universitară din Cluj. Cel de-al doilea manuscris Șincai (copie), provenit din fondul Oradea, în care primele două tomuri sunt copiate de o mână străină și doar ultimul de către Șincai se află la ora actuală la Biblioteca Academiei, Filiala Cluj-Napoca, sub cota 454-456. Credem că se impunea o astfel de precizare în măsură să ordoneze problema localizării manuscriselor Șincai, originale și copii, în vederea fluidizării cercetărilor ulterioare.

Pentru această ediție s-a preferat textul scris integral de Șincai și nu cel din fondul Oradea în care primele două volume sunt transcrise de copiiști și cel de-al treilea de autorul însuși. În nota ediției se face următoarea mențiune justificativă: „...dacă am fi dobândit convingerea că manuscrisul înaintat cenzurii prezintă diferențe față de manuscrisele din fond Oradea, tocmai din pricina supunerii la cenzură a acestui manuscris, am fi crezut de datoriu noastră să menționăm de fiecare dată diferențele,”³⁹ precizare care reflectă cunoașterea temeinică, din partea editorilor a tuturor manuscriselor *Hronicii*, originale, copii, dar și ediții apărute până la momentul respectiv. Pentru prima oară se face un studiu lingvistic asupra *Hronicii* lui Șincai, care evidențiază astfel nu doar orizontul cultural și istoric al autorului lucrării ci, totodată, și stadiul de dezvoltare a limbii române la sfârșitul secolului al XVIII-lea și începutul secolului al XIX-lea.

Analiza lingvistică include, de asemenea, și o radiografiere a edițiilor anterioare, prin evidențierea erorilor de transcriere. Notele istorice folosite de editori corectează erori de cronologie, lămuresc erori de interpretare datorate lipsei sau insuficienței izvoarelor lui Șincai, explică unele denumiri mai puțin cunoscute, în special pentru secolele I-XIII, aduc completări care clarifică și precizează unele fapte istorice sau explică o anumită poziție a autorului.⁴⁰

Înțelegerea dimensiunilor, a importanței și mai ales a impactului unei lucrări au fost relaționate în mod direct eforturilor de editare de care s-a

³⁹ F. Fugariu, *op. cit.*, p. CCXXII.

⁴⁰ G. Șincai, *op. cit.*, Tom. 1, p. 109, 124, 157, 164, 192, 242, 243; Tom. 2, p. 18, 20, 65, 81.

bucurat de-a lungul timpului, în funcție de conjunctura istorico-politică. *Hronica românilor*, prin dimensiunile, forma și conținutul ei se înscrie în categoria lucrărilor-instrument cu dublu rol, de informare și formare, care au cultivat în generațiile secolului al XIX-lea pasiunea pentru istorie, susținând, pe termen lung, dezvoltarea istoriografiei românești. Reprezintă de asemenea, materializarea unui efort istoriografic și arheografic recuperator al autorului, axat pe înregistrarea cantitativă, ordonarea și analizarea unei mase informaționale de amploare, de primă mână pentru istoria românilor, care a permis ulterior, realizarea pasului spre sinteză. Destinul aparte al acestei lucrări, care dublează astfel destinul autorului ei, au constituit elemente care au favorizat adesea dezvoltarea și cultivarea unor interpretări istoriografice cu accente romantice, rămase până azi, în categoria clișeele de imagine: „...divinul cerșetor, cu desagi pe umăr, cu cronica în sac, cu o națiune într-o cârpă, rătăcea printre noi...”⁴¹

Hronica românilor - The Reclaim of a Destiny: Manuscripts and Editors During the XIXth and the XXth Centuries

Abstract

The meaning of this study is to continue the researches concerning the attempts of publishing Șincai's work, *Hronica românilor*; the new research is based on the manuscripts, both original and copies, that were used in the process of editing Șincai's book, during the XIXth and the XXth centuries. Those researches have corrected some aspects connected to a better understanding of this matter and they will also represent a new starting point for the future researches.

Considering its magnitude, both as a manner of presentation and content, we have to include *Hronica românilor* in the category of those

⁴¹A. Papiu Ilarian, *Viața, operele și ideile lui Georgiu Șincai din Șinca. Discursul de recepțiune cu răspunsul lui Giorgiu Barițiu*, București, 1869, p. 144.

scientific works whose influence upon the education of the XIXth century generations cannot be denied; it also had a great influence upon the development of historical writing. According to all these facts, we consider that the reopening of Șincai' s file to be connected to the new directions of Romanian historiography, whose purpose is to reveal the most important aspects of national culture and identity during the XVIIIth century.